

Het einde van onze beschaving?

Het einde van onze beschaving?

Peter Visser

**“Bid voor alle koningen en gezagsdragers,
opdat we rustig en ongestoord kunnen
leven, in alle vroomheid en waardigheid.
Dat is goed en welgevallig in de ogen
van God, onze redder, die wil dat alle
mensen worden gered en de
waarheid leren kennen.”**
(1 Timoteüs 2:2-4)

© drs. Peter Visser (2022)

Titel: Het einde van onze beschaving?

Auteur: drs. Peter Visser

Drukkerij: Mijnbestseller.nl

ISBN: 9789403675701

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar worden gemaakt, in enige vorm, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere vorm, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1. Onze samenleving	9
2. Vrijheid en gelijkheid	21
3. Het Griekse denken	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Plato	30
3.3 Aristoteles	34
4. Christendom	39
4.1 Inleiding	39
4.2 Augustinus	42
4.3 Thomas van Aquino	47
4.4 Werken van barmhartigheid	51
4.5 Zondebesef	54
4.6 Joods-christelijke wortels	57
4.7 Het gekerstende leven	59
4.8 Cultuurchristendom	61
5. Verlichting en Romantiek	67
5.1 Inleiding	67
5.2 Verlichting	71
5.3 Romantiek	74
5.4 Moderniteit	78
6. Het ego	85
7. Stand van zaken	95
8. Moraal	101
9. Is er nog hoop?	117
Geraadpleegde bronnen	121
Ruimte voor aantekeningen	123

Voorwoord

De geleidelijke verdwijning van de joods-christelijke cultuur – door de eeuwen heen de basis van onze beschaving – heeft funeste gevolgen voor onze samenleving. Hoe heeft dit kunnen gebeuren? Wat is ervoor in de plaats gekomen? Kan het tij nog worden gekeerd? Of is de teloorgang van onze beschaving (de beschaving van Europa, van het zogenaamde ‘avondland’) in zicht gekomen? Wat is dan die joods-christelijke cultuur waar vaak naar wordt verwezen en waar politici soms met heimwee naar verlangen?

Vragen die centraal staan in deze studie. Daarbij heb ik mij gebaseerd op verschillende boeken waarnaar ik in de tekst heb verwezen en die eveneens staan vermeld in het overzicht van de geraadpleegde bronnen aan het einde van dit boek.

Ook heb ik gebruik gemaakt van enkele ‘papers’ samengesteld door mijn zoon Martien, ten behoeve van zijn studie Toegepaste Psychologie aan de Hogeschool Amsterdam met als belangrijk keuzevak: filosofie.

Met hem heb ik veel interessante gesprekken gevoerd over het thema van dit boek. Hij heeft ook de eerste versie van dit boek gelezen en van commentaar voorzien.

Tenslotte vormde het internet een onuitputtelijke bron van informatie.

De grootste uitdaging die ik voor mezelf zag, was de vraag of ik van deze – in mijn ogen best moeilijke materie – een enigszins samenhangend verhaal zou kunnen maken. Een verhaal dat ik met een zekere moeite ook aan anderen kan vertellen. Of ik daarin ben geslaagd? De lezer bepaalt het.

De samenstelling, de volgorde en de opbouw van deze studie zijn van mijn hand. Veel van de opgenomen teksten echter zijn in belangrijke mate ontleend aan de boeken genoemd in het overzicht van geraadpleegde bronnen. Mocht ik iemand hebben benadeeld, dan bied ik op voorhand mijn excuses aan.

Het boek is bedoeld als studiemateriaal voor hen die zich nader willen oriënteren op de betekenis en het verdwijnen van de joods-christelijke wortels van onze beschaving. Het boek kan ook dienen als basis voor een discussie over – de toekomst van – onze beschaving.

Alle opgenomen Bijbelteksten zijn afkomstig uit de NBV (2021).

Peter Visser
Goeree-Overflakkee, herfst 2022

1. Onze samenleving

Onze – Nederlandse c.q. West-Europese samenleving – verkeert in zwaar weer. Dat houdt een groot gevaar in voor onze democratie als politiek systeem, voor ons rechtssysteem en voor de kwaliteit van onze – huidige en toekomstige – samenleving (c.q. beschaving).

Recent verscheen het boek van Kim Putters – voormalig directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau – onder de titel: “Het einde van de BV Nederland” (zie het overzicht van geraadpleegde bronnen). In dit boekwerk komt Putters tot de conclusie dat als er niets gebeurt we het ergste moeten vrezen voor de toekomst van de ‘BV Nederland’.

Een zorgelijk beeld. Maar de feiten liegen er niet om.

Blijkens recente onderzoeken heeft nog maar een klein gedeelte van onze bevolking vertrouwen in de politiek als systeem en in haar vertegenwoordigers in het gemeentelijk, provinciaal en landelijk bestuur.

De toeslagenaffaire heeft duidelijk gemaakt dat ons rechtssysteem niet goed heeft gefunctioneerd en geen veiligheid aan de betrokken burgers heeft geboden.

De bureaucratie heeft ervoor gezorgd dat de menselijke maat in het politiek en bestuurlijk handelen is verdwenen.

Geen fouten maken is in het ambtelijk en bestuurlijk handelen belangrijker geworden dan mensen helpen en oog hebben voor de problemen van de burgers. Denk in dit kader ook aan de afhandeling van de schade aan huizen in Groningen ontstaan door diverse aardbevingen (die op zich weer een gevolg zijn van de gaswinning waarmee ontzettend veel geld is verdiend door de Nederlandse staat).

Er is sprake van toenemende regelgeving en dat leidt weer tot toenemende vormen van bureaucratie met tal van verschillende loketten voor burgers die worstelen met een probleem. Het maakt de toegankelijkheid van de overheid voor burgers er bepaald niet beter op. Mensen raken verstrikt in de bureaucratie van de overheid. Het vertrouwen in de overheid – dat toch al niet veel meer voorstelt – wordt er niet beter op.

Allerlei groeperingen in de samenleving stappen naar de rechter om de overheid te dwingen het vastgesteld beleid ook echt uit te voeren (klimaatdoelen, stikstofdoelen, enzovoort). Maar volgens velen is dat de taak van de Tweede Kamer. Het leidt tot verwarring over de relatie tussen de rechtspraak enerzijds en de toezichthoudende rol van het parlement anderzijds. Het ondermijnt zowel het vertrouwen in de rechtspraak als in de overheid.

De coronapandemie heeft laten zien dat mensen bereid zijn in verzet te gaan tegen overheidsmaatregelen die geen draagvlak onder de bevolking hebben. De tegenstellingen tussen enerzijds de zogenaamde ‘complotdenkers’ en anderzijds de zogenaamde ‘vaccinatie aanhangers’ hebben zich verscherpt. Beide groepen spreken een geheel verschillende taal en leven ogenschijnlijk niet meer in dezelfde wereld.

De coronapandemie heeft ook geleid tot toenemende eenzaamheid onder tal van mensen in verschillende leeftijdscategorieën (kinderen, studenten, chronisch zieken, ouderen, enz.). Mensen keren zich af van de samenleving en leven in een eigen 'bubbel'.

Ongeveer 30-50 procent (afhankelijk van de gekozen definitie) van de mensen geeft aan zich in meer of mindere mate eenzaam te voelen (bron: RIVM, GGD).

De coronapandemie heeft er tenslotte toe bijgedragen dat de aanhangers – die er altijd al zijn geweest – van complottheorieën een podium hebben gekregen. Complotdenkers gaan ervan uit dat de overheid of zeer rijke mensen in de wereld deze pandemie aanwenden voor hun persoonlijke doelstellingen die er meestal op gericht zijn bestaande vrijheden weg te nemen en mensen ondergeschikt te maken. Denk in dit verband in het bijzonder aan de aanhangers van de zogenaamde 'omvolkingstheorie' (het bevorderen van de migratie zodat het eigen volk wordt 'uitgedund').

Dat burgers bereid zijn als protest tegen het overheidsbeleid hun toevlucht te nemen tot geweld is ook gebleken toen het kabinet in juni 2022 haar plannen bekend maakte voor de aanpak van de stikstofcrisis met ingrijpende gevolgen voor de boeren in ons land. Het bezoeken van de woningen van bewindspersonen door protesterend boeren had een intimiderende uitwerking. Als protesten de vorm aannemen van het zaaien van angst in de samenleving – en dat is eigenlijk een vorm van terrorisme – komt onze samenleving onder druk te staan met alle negatieve gevolgen van dien (zoals de oplopende strijd tussen stad en platteland). Maar de voorzichtige wijze waarop de politie omging met het optreden van de boeren in relatie tot het optreden van de politie bij andere demonstraties heeft gezorgd voor een toename van het wantrouwen tegen de politie.

De verschillen in de samenleving als het gaat om inkomen, welvaart en welzijn zijn in de laatste jaren alleen maar groter geworden. Een groeiende groep mensen leeft in armoede. Er is een tekort aan betaalbare woningen. De rijken worden steeds rijker en de inkomens- en vermogensverschillen hebben eigenlijk een onaanvaardbaar niveau bereikt.

De klimaatcrisis vraagt om ingrijpende maatregelen. Anders leven. Minder reizen. Een ander consumptiegedrag. Minder dierlijke producten eten. Iedereen wijst naar de overheid en het zijn er nog maar weinig die echt zelf in beweging komen en kiezen voor een ander soort leven. De tegenstellingen tussen de voorstanders van een klimaatbeleid en zij die daarvan niets willen weten, worden eerder groter dan kleiner en populistische politici spelen daar handig op in met het doel zoveel mogelijk (politieke) macht te verwerven.

Een zeer kleine groep in onze samenleving streeft naar de invoering van een genderneutrale – non-binaire – samenleving. Geen onderscheid meer tussen mannen en vrouwen. Ieder mens is zelf verantwoordelijk voor de eigen genderkeuze. Geen vaders en moeders. Geen jongens en meisjes. Geen bruid en bruidegom. Alleen nog maar mensen of personen.

Maar als lichaam en psyche (geest, het geheel van gedachten en gevoelens) niet met elkaar kloppen, wie bepaalt dan de keuze? Is dat het individu of is dat de

gemeenschap via wettelijke kaders? Welke rol speelt de religie in deze problematiek?

Joden, christenen en moslims gaan er in het algemeen van uit dat het lichaam een gegeven is maar dat je wel de psyche kunt beïnvloeden. Je lichaam bepaalt wat je bent (man of vrouw), niet je psyche.

Veel mensen haken af als het gaat om gender en ervaren een genderneutrale samenleving als een vorm van vervreemding en kiezen voor een leven in een eigen bubbel.

Kies je ervoor om de discussie aan te gaan door bijvoorbeeld te wijzen op de Bijbelse scheppingsordening dan word je al snel weggezet als iemand die geen oog heeft voor de ontwikkelingen in onze moderne en vooral ook geliberaliseerde samenleving. Je wordt welhaast uitgelachen.

Want de zogenaamd tolerante mensen in onze samenleving kunnen maar weinig begrip opbrengen voor, laat staan ruimte geven aan mensen die anders denken.

Hierbij moet wel worden opgemerkt dat er ook onder christenen verschillende beelden leven over wat wij moeten verstaan onder de scheppingsordening. Schiep God man en vrouw of werd het mannelijke en het vrouwelijke geschapen? In deze laatste gedachte is er meer ruimte voor zogenaamde genderfluiditeit. Graag verwijs ik voor meer achtergrondinformatie naar het boek van Erwich en Leene: "Vuur dat nooit dooft" (zie het overzicht van geraadpleegde bronnen).

De stroom vluchtelingen in de wereld waarvan een zeer klein deel naar Nederland komt, heeft een structureel karakter gekregen. De gevolgen voor de samenleving zijn groot. De multiculturele samenleving is mislukt. De islam heeft haar intrede gedaan en roept bij velen weerstand op vanwege de politieke en culturele aspecten die aan deze godsdienst zijn verbonden en vanwege de vele terroristische aanslagen in de wereld en het streven van enkele groepen binnen de islam naar een islamitische heilsstaat op wereldniveau.

Kritische vragen worden als snel in de hoek van discriminatie en racisme geplaatst. Een open discussie over wat onze samenleving aankan, lijkt niet meer mogelijk. De discussie over het migratie- en vreemdelingenbeleid is zo gepolitiseerd dat er alleen nog maar onvrede resteert (zowel bij de voor- als bij de tegenstanders).

De migratieproblematiek zorgt voor spanningen in de samenleving. Kiezen we voor open grenzen en een gastvrij en barmhartig Nederland (Europa) of sluiten we de grenzen en kiezen we voor een soort nationalisme waarbij we ons richten op onszelf en geen oog meer hebben voor wat er in de wereld gebeurt? Een keuze voor het isolement?

De voor- en tegenstanders van Europa organiseren zich mede via bestaande en nieuwe politieke partijen en spreken elkaars taal niet meer.

Onze traditie bevat elementen die je zou kunnen rekenen tot het cultureel erfgoed van ons land. Denk aan: zwarte Piet, paasvuren, vuurwerk met oud- en nieuw, oudejaarsvuren op het strand, zwijntje tikken, enzovoort. Maar al deze elementen staan ter discussie. Het leidt tot spanning in de samenleving.

Informatie en nep-informatie zijn geleidelijk aan door elkaar gaan lopen. Wat zijn de echte feiten? Zijn foto's in kranten en tijdschriften nog wel echt, want alles kan worden bewerkt? Het maakt mensen onzeker en angstig.

Dat wordt nog versterkt door de sociale media. Voor velen vaak de enige bron van informatievoorziening.

Diezelfde media maken het mogelijk overal commentaar op te geven en daarbij wordt het gebruik van scheldwoorden bijna al als 'normaal' gezien. Elkaar bedreigen vanuit een zekere anonimiteit – met het gebruik van 'fake' namen – is welhaast een normaal verschijnsel geworden. En of de informatie die via deze media wordt verspreid en gedeeld betrouwbaar is, die vraag komt nauwelijks nog aan de orde.

Het vergroot bij mensen het gevoel van onveiligheid. Mensen worden voorzichtig in het uiten van hun mening uit angst voor die bedreigingen.

Dit laatste wordt nog versterkt door de zogenaamde 'woke' cultuur. "Een activistische term die verwijst naar bewustwording van racismeproblematiek en sociaal onrecht ten aanzien van minderheden in de samenleving" (bron: Wikipedia). Traditionele begrippen als zwarte Piet, moorkoppen, allochtoon, enzovoort mogen niet meer worden gebruikt. Het leidt tot strijd in de samenleving. Voorstanders beroepen zich op de traditie en tegenstanders spreken van racisme. Het verdeelt de samenleving en mensen zwijgen uit angst om voor een racist te worden uitgemaakt.

De 'me too' problematiek die begin 2022 aan het licht kwam in de wereld van de televisie blijkt veel breder in onze samenleving te spelen. Er is iets grondig mis in de manier waarop mannen menen zich tegenover vrouwen te kunnen gedragen. Weer anderen twijfelen eraan of het allemaal wel zo erg is. En dat geeft weer angst bij slachtoffers om met nare dan wel schokkende ervaringen naar buiten te treden.

In onze huidige samenleving is sprake van een slachtoffercultuur.

Slachtoffer van het beleid van de overheid.

Slachtoffer van de bureaucratie.

Slachtoffer van ons (slaven-)verleden.

Slachtoffer van de werkdruk.

Slachtoffer van de prestatie maatschappij.

Slachtoffer van het bestaande personeelstekort.

Slachtoffer van ongewenste contacten.

Slachtoffer van de bestaande regelgeving.

Slachtoffer van de coronapandemie.

Slachtoffer van de problematiek in de zorg.

Slachtoffer van het sociaaleconomisch systeem.

Slachtoffer van de marktwerking.

Slachtoffer van de stikstofcrisis.

Slachtoffer van.....

Als je jezelf neerzet als slachtoffer kun je sympathie winnen voor je eigen zaak. Het levert medeleven op. Maar het lost niets op als je als slachtoffer steeds maar weer je eigen verantwoordelijkheid ontkent. In een slachtoffercultuur wordt de oorzaak van iemands situatie steeds weer gelegd bij externe omstandigheden en daarmee wordt de slachtofferrol bestendigd.

De Bijbel leert ons om steeds weer op weg te gaan. Ook als dat onmogelijk lijkt. Je moet altijd en steeds weer opnieuw je eigen verantwoordelijkheid nemen. Abraham krijgt van God de opdracht weg te trekken uit zijn land en zijn familie te verlaten (Genesis 12:1).

Je mag niet blijven hangen in slechte familieverhoudingen die je gevormd dan wel misvormd hebben. Trek weg. Laat het los. Laat jeugdtrauma's los. Laat desnoods je familie los. Dat is kiezen voor een andere, een nieuwe weg.

Een slachtoffercultuur heeft een negatief effect op de kwaliteit van de samenleving. Als er één volk in de wereld is dat zich slachtoffer zou kunnen noemen, is dat het Joodse volk wel. Toch staat in het joodse geloof centraal uit te gaan van je eigen verantwoordelijkheid. Je kunt kiezen.

Een regelmatig terugkerend punt van discussie in onze samenleving gaat over het vraagstuk van de zeggingskracht over het leven. Euthanasie, abortus, het vrijwillig gekozen levenseinde en andere ethische kwesties houden de gemoederen bezig. Ook hier begrijpen voor- en tegenstanders elkaar niet meer en lijken in verschillende werelden te leven, met alle gevolgen van dien voor de saamhorigheid en solidariteit in de samenleving.

De barbaarse en gewetenloze oorlog die Rusland in maart 2022 is begonnen tegen Oekraïne heeft onze internationale afhankelijkheid nog eens goed duidelijk gemaakt. Alles hangt in de wereld met elkaar samen. Deze oorlog – feitelijk gezien van een beperkte schaal – heeft wereldwijde consequenties voor de energievoorziening, voor de voedselvoorziening in de wereld, voor onze economie, voor onze welvaart, enzovoort. Het versterkt de al bestaande gevoelens van angst en onzekerheid.

Hoe is het toch mogelijk dat een christelijke kerk – de Russisch Orthodoxe Kerk – deze oorlog goedkeurt? Hoe staat het met het grote Bijbelse gebod om onze naasten lief te hebben? Wat hebben de kerken laten liggen? Is de terugloop van het ledenaantal van de kerken in Nederland hieraan te wijten? Hebben de kerken geen boodschap meer?

Godsdienst is op z'n retour. Het aantal mensen dat nog in God (of in een godheid) gelooft, is in de jaren 2017-2019 gedaald tot onder de 50 procent (bron: Centraal Bureau voor de Statistiek). Religie verdwijnt meer en meer uit de samenleving. Christelijke feestdagen moeten een andere – en voor iedereen meer aanvaardbare – naam krijgen (Pasen wordt het lentefeest). Er zijn ook mensen die vinden dat sommige christelijke feestdagen wel kunnen verdwijnen of dat je die dagen zou kunnen ruilen voor een islamitische feestdag.

Christenen voelen zich in de hoek gedrukt (voor moslims gold dat al en joden hebben te maken met toenemend antisemitisme). Je kunt geen trouwambtenaar meer zijn als je geen voorstander bent van het homohuwelijk. Christelijke scholen discrimineren als ze geen personeel willen aannemen die kiezen voor een levensstijl die niet past bij de principes van de school. En binnen de politiek – onder meer binnen D'66 – zijn er voorstanders te vinden voor de gedachte religie geheel te weren uit het publieke domein. Weer anderen zijn van mening dat je de gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs maar beter kunt afschaffen (met andere woorden: weg met de christelijke scholen).

Veel gelovigen voelen zich niet meer thuis in een dergelijke samenleving.